

ΕΣΤΙΑ

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ-ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
Δ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΧΡΟΝΟΣ Γ'. | ΑΘΗΝΑ, Κυριακή 1 του Μάρ 1908 | ΓΡΑΦΕΙΑ: 'Οδός Οικονόμου αρ. 4 — ΑΡΙΘ. 146

Η „ΕΣΤΙΑ“

Ένας Κρητικός πατριώτης σήκωσε τη μαγκούρα του και την κατάφερε κατάκεφαλα του διευθυντή της «Εστίας». Λίγο ακόμα και θάν τον άφηνε στον τόπο, μέρα μεσημέρι, σε κεντρικότατο μέρος. Ούτε άτιμο, ούτε άναντρο τονέ λέμε τον Κρητικό. Τονέ λέμε μονάχα πατριώτη, γιατί τέτιος είναι. Ό,τι έκανε, από πατριωτισμό τδκανε, από άγνό πατριωτισμό, γιατί έτσι του μορφώσανε την ψυχή του οι φωνακλάδες του Αθηναϊκού τύπου που και σ' άλλα ζητήματα, μά προπάντων στο Κρητικό, μάς παρουσιάζουν την παλαβομάρα για πατριωτισμό και την δρθή κρίση για προδοσία.

Η «Εστία» στο ζήτημα του Θέρισου κράτησε ψηλά τη σημαία της δρθής κρίσης. Όπως πάντα, έτσι και τώρα, δέ ζήτησε να κολακέψει την άμυαλωσύνη και να έκμεταλλευτεί τον εύκολο πατριωτισμό της ρούγας για ναυξήσει την κυκλοφορία της. Τίμια και περήφανη, μά περισσότερο απ' όλα λογική, έσεβάστηκε και το Έθνος και την ιστορία της—γιατ' έχει ιστορία η «Εστία» για δσους εύτυχήσανε νάν τη γνωρίσουν από σιμά και να παρακολουθήσουν με προσοχή τη μακριά και τίμια πορεία της—κ' εξαγνισε μαζί με μία δυό άλλες ακόμη Αθηναϊκές εφημερίδες όλους τους άλλους Αθηναίους δημοσιογράφους που χοροπηδάνε κι δργιάζουνε, σά μεθυσμένοι Σάτυροι, άπάνου στις πληγές που οι ίδιοι, με τά βρωμερά τους νύχια, άνοιξαν στα στήθια της πολυδασανισμένης Κρήτης και του Έθνους άλάκερου.

Γι' αυτό και η «Εστία» χτυπήθηκε στο πρόσωπο του διευθυντή της. Η πληγή που η Κρητική μαγκούρα άνοιξε στο κεφάλι του Κύρου είναι παράσημο τιμής. Όλ' οι σκουριασμένοι τενικέδες έδω στον τόπο μας φορτώνουνται παράσημα, γίνονται Υπουργοί, εκλέγονται βουλευτάδες, παίρνουν θέσεις και χορταίνουν δόξες και τιμές, αν τύχει μάλιστα νάναι και δημοσιογράφοι άποχτοδν άκοπα την πρώτη κυκλοφορία. Για τους τίμιους εργάτες και για τους άδοξώτους χαραχτήρες μονάχη τιμή και παράσημο μένανε οι μαγκουριές.

Πρέπει να χαμαρώνει ο Κύρος πουγινε άφορμή να τιμηθεί η «Εστία» του με τέτιο άξετίμωτο και αίματοδρεμένο παράσημο.

Δ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΖΩΗ

Του αγαπητού μου φίλου Αίππε Σαρπανίδη

Έλα, άλαφροήσκιωτη, που σε λαχταρούσα,
Έλα σιδ πλευρό μου,
το μυστικό για να σου είπω το πόθου μου,
το μυστικό μου...

Νύχτα το λέγω στα στοιχειά
και φεύγουν, φεύγουνε·
δρη τ' άκούνε και βουνά
και τρέμουν, τρέμουνε!
— Μαζί άφ' το δάσο θα περάσουμε·

χέρι με χέρι,
θέ να περάσουμε το μεσημέρι
μες άφ' το δάσο!

Θάχω άνεμώνες περισσές,
και στην πηγή του δάσου,
κερά μου άλαφροήσκιωτη,
θα σου στολίσω τά μαλλιά σου! —
Κρύψε βαθειά στα στήθια σου
το μυστικό μου,
το μυστικό του πόθου μου,
δικό σου και δικό μου...

Πόλη

ΚΩΣΤΑΣ ΓΑΖΙΑΣ

ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ ΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Για το θέατρό μας και για μιá τραγωδία

Όλιγο φως και μακρινό
σε μία σκότος κ' έρμο.
(Σολωμός)

(Σημ. «Νουμά». Ο κ. Ηλίας Βουτιερίδης έγραψε μιá τραγωδία «Τό Γιοφύρι της Άρτας» που θα δημοσιευτεί έδω στο «Νουμά». Οι «Στοχασμοί και Σημειώματα» είναι σάν πρόλογος στο έργο του).

«Τό θέατρο είναι σχολιό». Ό γνώριμος αυτός λόγος που διαφορετικά ξηγήθηκεν από διάφορα τρανά πνεύματα και που ποιητάδες μικροί ή μεγάλοι τον πήραν για οδηγό τους, δινοντάς του τίτιο ή τίτιο νόημα, για μάς τους Ρωμιούς έχει ξεχωριστή σημασία και πρέπει να προσέξουμε πολύ ποιο νόημα θα του δώσουμε. Θαρρώ όμως ότι για να γίνη σχολιό μας άληθινό το θέατρο, άνάγκη να μελετήσουμε καλά πρώτα ποιθε και πώς θα το

πλάσουμε. Με γενικές γραμμές είπώθηκε (1) μερικές φορές ως τά τώρα, ότι τα δημοτικά μας τραγούδια μπορούνε να μάς δώσουνε κάποια σημάδια, που να γραφούνε δράματα άπάνου σ' αυτά (2). Έγω την ιδέα πως το δημοτικό τραγούδι, δηλ. ή παράδοση πρέπει να σταθί ή πρώτη άρχή του θεάτρου μας. Προτού ξετυλιχτή σ' όλα της τά καθέκαστα άπάνου στη σκηνή ή έδωλη λαϊκή ψυχή (3), άδύνατο το θέατρό μας να πάρη τη χρειαζούμενη δύναμη για να βρή το δρόμο, που θα το φέρη στο κοινωνικό δράμα, το μεγάλο κι όλοζώντανο. Προτού μελετήσουμε και γνωρίσουμε την πλούσια δραματική πηγή, την κλεισμένη στη λαϊκή παράδοση, δέ θα μπορούμε νάντικρύσουμε φωτεινά και τη λαϊκή ψυχή, που θα δυναμώσει την τέχνη μας για να βγάλη στο φως τάληθινό Έθνικό δράμα. Έμμαστε ακόμα λαός καινούργιος, που πλάθεται και που δέν έδειξεν άλάκερο τον Έθνικό του χαραχτήρα, γιατί δέν είχε τον άρκετό καιρό να ξαπλωθί μέσα στους διάφορους δρόμους της ζωής. Από λαό τέτιονε δέν μπορεί βέβαια να ξεπροβάλη σύγκαιρα ο μεγάλος δραματικός ποιητής, που θα ζωγραφίση την ψυχή της φυλής μας στο γενικό της μέρος και στα καθέκαστα με τάληθινά χρώματα. Ιστορικός νόμος είναι αυτός, που άδύνατο να τον ξεπεράση κανείς, όσο δυνατός κι αν είναι. Αν γινόταν άλλιως, θα παρουσιάζόταν κάτι άφύσικο, που ή άρμονία, ή βασιλίσσα της ζωής, δέ θα τξφινε να ζήση, όπως άφύσικο είναι από παιδάκι να γίνη κανένας άμέσως άντρας χωρίς να διαβή το σύνορο της νιότης.

Από τον καιρό που ξεσκαλωθήκεν ένα μέρος της φυλής μας γράφηκαν άρκετά δράματα και τραγωδίες, μά όλα άπάνου-κάτου ιστορικά. Πόσα ζήσανε ως τά τώρα και για πόσα μπορεί να πη κανένας, ότι θα ζήσουν ως αύριο; Δέν είναι δύσκολη ή άπάντηση, γιατί δέ βλέπουμε μήτε σ' ένα τη σφραγίδα της ζωής, κ' έτσι έχουμε ζωντανό το παράδειγμα των όσων είπα παραπάνου. Κ' ή αίτία; Έ-

(1) Κοίταξε πιο πολύ του Α. Έρταλιώτη άρθρο στο περιοδικό «Εστία» χρόνος 1890 άριθ. 10. — Του Κ. Παλαμά το άρθρο «Τό θέατρο και το τραγούδι» στο «Νουμά» χρόνος 1904 άριθ. 102—103. — Του Ψυχάρη το άρθρο «Διαγωνισμός για τη γλώσσα του 1904» στο «Νουμά» χρόνος 1905 άριθ. 196 και «Για το Ρωμαίικο θέατρο» Πρόλογος σελ. 59—61.

(2) Τίτια δράματα στη δραματική φιλολογία του καιρού μας τυπωμένα είναι ο «Βουρκόλακας» του Άρχ. Έρταλιώτη, Αθήνα 1900. — Του Γ. Καμπύση «Τό άαχτυλίδι της Μάννας» Αθήνα 1898 κ' ή «Ανατολή» Αθήνα 1901.

(3) Λέγοντας λαϊκή ψυχή, δέν έννοώ τον λαόν όπως τότε φαντάζονται οι πολλοί, το πορμπο δηλ. αλλά το έθνος άλάκερο, τη φυλή. Και μ' αυτή τη σημασία γράφω τη λέξη και σ' άλλες μεριές.

νεκα ποῦ ἀρχίσαμε ἀπὸ τῆ μέσῃ. Πῆραν οἱ ποιητάδες μας οἱ δραματικοὶ νάναστήσουνε μὲς στὴν ψυχὴ τοῦ ἔθνους ἐποχὲς μεγάλες καὶ περιστατικὰ σπουδαῖα καὶ τραγικά, μορφὲς ἡρωϊκὲς καὶ στολισμένες μὲ τὸ μεγαλεῖο τῆς δόξας ἢ τυλιγμένες στὸν πέπλο τοῦ μυστικοῦ, μὰ δὲν τὸ καταφέρανε, γιατί ἡ ψυχὴ τοῦ ἔθνους ἦταν ἀνέτοιμη νὰ δεχτῇ τέτοιες εἰκό-νες. Κι ὅταν ἡ ψυχὴ τοῦ ἔθνους εἶναι ἀνέτοιμη γιὰ τὰ μεγάλα ἔργα, βέβαια δὲν εἶναι μπορετὸ νὰ γεν-νηθοῦν κ' οἱ ἀληθινοὶ πλάστες. Γράφθηκαν καὶ μερικά δράματα κοινωνικά, μὰ αὐτὰ μῆτε μίαν μέραν ζωὴ λογαριάσανε, γιατί ἡ κυριώτερη ἀρχὴ τους ἦταν ἡ τυφλὴ μίμηση τέχνης δυσκολοσίμωτης ἀκόμα γιὰ τὴν ἐθνικὴ ψυχὴ. Ἀφιλοσόφητα στὴ γέννησή τους δὲν ἦτανε βολετὸ νὰ ζήσουν, ἐπειδὴ τοὺς εἰλειπεν ἡ ἀλήθεια τῆς ζωῆς. Δὲ μᾶς εἰδείξαν καθόλου τὸ ση-μερινὸ ἀνθρώπο καταπῶς εἶναι καὶ ζῇ στὴν Ἑλλάδα· κι ὅταν πάρουμε ὡς ἀρχή, ὅτι σὲ κάθε ἔργο τέ-χνης ὑπάρχει καὶ μιὰ ιδέα τῆς ζωῆς, πῶς θὰ μπορούσαν οἱ ποιητάδες τους νὰ μᾶς ζωγραφίσουν ἀληθινὰ ζωὴ, ποῦ δὲν τὴ ζήσανε μῆτε αὐτοὶ, μῆτε κ' οἱ γύρω τους;

Ἀκούω ἀπὸ τώρα μερικὲς φωνὲς νὰ λένε: «Ἡ τέχνη ἡ μεγάλη καὶ ἀληθινὴ εἶναι ἀπεριόριστη, δὲ γνωρίζει τόπο καὶ σύνορα· ὅπου βρῇ τὴν ἀλήθεια καὶ τὴ ζωὴ τίς ἀρπάζει καὶ τίς ζωγραφίζει ὅπως θέλει». Ἀλήθεια ὅλ' αὐτὰ καὶ δὲν ἔχω καμιάν ἀντιλογία. Μὰ θαρρῶ πῶς εἶναι ἀλήθεια καὶ τὸ ὅτι οἱ δραματικοὶ μας ποιητάδες σπρώχνουν τὴν τέχνη τους νὰ ζωγραφίσουν ζωὴ ποῦ δὲν τὴν ἀντικρύσανε, γιατί θέλουνε νὰ μιλήσουνε γενικὰ γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ· οἱ γενι-κότῃτες ὅμως, ἀμα δὲν ἔχουνε δίπλα τους καὶ τὴν ἐμπειρία μὲ τὸ νόημα ποῦ τῆς ἔδωκεν ὁ Ἀριστοτέ-λης, παίρνουν τὸ ὁρμό, ποῦ φέρνει στὸ ἀεροβασί-λιο. Τὸ ζωγραφίσμα τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς ἀπὸ ἓνα ποιητὴ γίνεται τέλει, ὅταν ὁ ποιητὴς αὐτὸς γνω-ρίζει πρῶτα-πρῶτα καλὰ τὴν ψυχὴ τῆς φυλῆς του· ὅλα τὰ μεγάλα ἔργα, δηλ. τὰ ληθινὰ αὐτὸ μᾶς λένε. Βέβαια ὁ ἀνθρώπος εἶναι πάντα ὁ ἴδιος· μὰ δὲν μπορεῖ καὶ νάρνηθῇ κάينενας, ὅτι ὁ ἀνθρώπος ἀλ-λάζει στὴν ψυχὴ σύμφωνα μὲ τὸν τόπον ὅπου ζῇ, μὲ τὸ κλίμα, μὲ τὴ θρησκεία του, μὲ τοὺς νόμους του, μὲ τὸ εἶδος τῆς θροφῆς του ἀκόμα. Τὰ πόδειξεν αὐτὰ ἡ ψυχολογικὴ φυσιολογία κ' ἡ τέχνη τῆκαμε νό-μους τῆς. Κ' ἔτσι λέω κ' ἐγὼ, πῶς πρέπει νὰ γνω-ρίσουμε τὴν ψυχὴ τῆς φυλῆς μας γιὰ νὰ γνω-

ρίσουμε καὶ τὴν ἀληθινὴ τέχνη καὶ νὰ πλάσουμε θέατρο δικό μας καὶ ποῦ θὰ μπορῇ νὰ ζήσῃ γιὰ πάντα. Νὰ γιατί θαρρῶ, πῶς ἡ λαϊκὴ παράδοση πρέπει νὰ εἶναι ἡ πρώτη πηγὴ τοῦ θεάτρου μας. Καὶ τί πλούσια πηγὴ! Κατάλληλη ἡ στιγμή νὰ ξαναεπωθοῦν τὰ λόγια τοῦ Γερμανοῦ Ἑρνστερ: «Τὰ δημοτικὰ τραγούδια εἶναι τὰρχεῖα τοῦ λαοῦ, ὁ θη-σαυρὸς τῆς γνώσης του, τῆς θρησκείας του, τῆς θεο-γονίας του, τῆς κοσμογονίας του, τῆς ζωῆς τῶν πα-τέρων του, τὰ χρονικά τῆς ἱστορίας του. Εἶναι ἡ φανέρωση τῆς καρδιάς του, ἡ εἰκόνα τοῦ μέσα του κόσμου γιὰ τὴ χαρὰ καὶ τὰ δάκρυα σιμὰ στὸ κρεβ-βάτι τῆς ἀρραβωνιστικῆς, στὸ στόμα τοῦ τάφου» (4). Τί ἄλλα ἀπ' αὐτὰ τὰ συστατικὰ μᾶς χρειάζονται γιὰ νὰ πλάσουμε δικό μας θέατρο, ἀληθινὸ, ποῦ τὴν ψυχὴ τῆς φυλῆς μας νὰ φανερώνῃ μ' ὅλες τίς ιδέες, μ' ὅλους τοὺς πόθους, μ' ὅλα τὰ ὄνειρά της; Τέτιο θέατρο, θαρρῶ, δὲ θάχῃ καθόλου στενὸ τὸ σύνορο.

Τὸ θέατρο εἶναι σφιχτὰ δεμένο μὲ τὴ ζωὴ. Φαίνεται, ὅτι κ' αὐτὸ δὲν τὸ πρόσεξαν οἱ δραματι-κοὶ μας ποιητάδες, γιατί ὅλοι τους στὰ προηγε-ρινὰ χρόνια κ' οἱ πῶς πολλοὶ στὰ σημερινὰ τὴ ζωὴ ποῦ γύρω τους βασιλεύει δὲν τὴν ἀκούνε, δὲν τὴν βλέπουν, μὲ τὸ νὰ θέλουν ἄλλοι νὰ ζοῦνε μὲ τὰ πε-ρασμένα κι ἄλλοι μὲ τὰ ξένα. Γιὰ τοὺς πρώτους ὁ λόγος τώρα. Ζοῦνε μὲ τὰ περασμένα κ' ἀπάνου σ' αὐτὰ ζητᾶνε νὰ πλάσουν τὴν τέχνη τους. Ἀφορ-μὴ ἡ μανία ποῦχομε νὰ θέλουμε νὰ δείξουμε ὅτι εἴμαστε ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Καμιὰ ἄλλη. Τὸ κατορθώνουμε ὅμως; ὄχι. Μεγάλῃ ἡ προ-γονικὴ μας δόξα, ἀλλὰ καὶ μεγάλος βραχνᾶς ἀπά-νου στὰ στήθια μας, γιατί τὸ θέλησεν ἡ μοῖρά μας —μὰ κ' ἐμεῖς οἱ ἴδιοι— νῆμαστε σήμερα τόσο μικροὶ ποῦ νὰ μὴ μπορούμε νὰ νοιώσουμε τὸ μεγαλεῖό τους. Καὶ τόσο αὐτὸ μᾶς θαμπώνει, ποῦ ἀδύνατο νὰ ξα-νοιξοῦμε ποιά ἀλήθεια, ἀπ' τὴ ζωὴ ἐκείνων ὀγαλ-μένη, μᾶς κραθεῖ νὰ τὴ σιμώσουμε. Ὅπως καὶ στὴν ἄλλη ζωὴ μας δὲ μπορέσαμε σὲ τίποτα νὰ τοὺς μοιάσουμε, ἔστω κι ἀπὸ μακριά, ἔτσι καὶ στὸ θέα-τρο, ἔνεκα ποῦ θελήσαμε νὰ πάρουμε ἀπ' αὐτοὺς ἐ-κεῖνο ποῦ κ' οἱ ἴδιοι τους, ἀν ξανάρχουνταν στὴ ζωὴ, δὲ θὰ μᾶς ἔφηναν οὔτε νὰ τὸ κοιτάζουμε καν. Δὲν ξέρουμε καὶ δὲν ἔχουμε ἀκόμα τὴ δύναμὴ οἱ νεώτε-

(4) Herder. — Volkslieder. Introduction (ἀπὸ Φραντζίλικη μετάφραση).

ροι Ἕλληνες νὰ φιλοσοφοῦμε στὴν τέχνη, γι' αὐτὸ δὲν εἶναι μπορετὸ νὰ ξεδιαιρέσουμε ἀπὸ τὰ παλιὰ ὅσα θὰ μᾶς σταθοῦνε χρήσιμα καὶ ποῦ ἀλήθεις ἀ-θάνατες μένουνε. Νὰ μελετήσουμε καὶ πολὺ μάλι-στα τὸ ἔργο τῶν ἀρχαίων, μὰ συνάμει νῆχομε καὶ μονάχο σκοπὸ μας, πῶς πρέπει κ' ἐμεῖς κατὶ ὁλό-τελα δικό μας νὰ πλάσουμε. Νὰ νοιώσουμε στὴν ψυχὴ μας τὸ καθεστὶ ὥραῖο ποῦ μᾶς ἀφῆσανε, μὰ καὶ νὰ σκεφτόμαστε πῶς δὲ ζῇ κανένας μὲ τοὺς πεθαμμένους. Νὰ θέλουμε νὰ ζήσουμε τὸν καιρὸ μας καὶ τὴν ἐποχὴ μας, ὅπως ἔζησαν κ' ἐκεῖνοι τὸν ἐδικό τους. Ἐτσι μονάχα μπορούμε νὰ ὠφεληθοῦμε ἀπὸ τὸ παντοτεινὸ ζωντανὸ ποῦ περισώθηκεν ὡς σ' ἐμᾶς. Δὲ θὰ μᾶς εἶναι καθόλου βλαβερὸ, ἂν πάρουμε γιὰ σύμβολο τοῦ Μολιέρου τὰ λόγια: «Οἱ ἀρχαῖοι εἶναι ἀρχαῖοι, κ' ἐμεῖς εἴμαστε οἱ ἀνθρώποι τοῦ τώρα». Δηλ. οἱ ἀνθρώποι ποῦ πρέπει νῆχομε τὴ δικὴ μας ζωὴ.

Τίποτα δὲν εἶναι ὁμορφότερο ἀπὸ τὴ ζωὴ. Αὐτὸ οἱ ἴδιοι οἱ ἀρχαῖοι μᾶς τὸ διδάχουνε μὲ τὸ ἔργο τους ποῦ, ἂν τὸ μελετήσουμε βαθιὰ, θὰ δοῦμε ὅτι μεγαλῆτερός τους διδάχος στάθηκεν ἡ ζωὴ κ' ἡ φύση. Ὅλα τὰ μνημεῖα τους, ποῦ σήμερα βλέπουμε χωρὶς ὅμως καὶ νὰ κρίνουμε, αὐτὸ μᾶς διαλαλοῦνε. Μ' ἀμέτρητα μουσικὰ στόματα τοὺς μίλησεν ἡ φύση καὶ τοὺς ἔκανε νὰ γνωρίζουν καὶ νὰ λατρεύουν τὴ βασιλίσσα ζωὴ καὶ τὸ γινώσκμα αὐτὸ γινόταν αἰτία νῆναι πάντα ἀδερφομένοι μὲ τὴν ὁμορφιά. Ἀφίνον-τας ὅλα τὰλλα καὶ ξετρίζοντας μόνο τὸ θέατρό τους, βλέπουμε ὅτι καὶ μ' αὐτὸ ἔστησαν ἀθάνατο ἄγαλμα στὴ ζωὴ. Τί τοὺς ἔδωσε τὴν τέττα δύναμιν στὴν τέχνη; Τὸ βρῖσκουμε, ἂν κοιτάζουμε ποιά ἦταν ἡ πηγὴ τοῦ θεάτρου τους· δίχως κόπο βλέπουμε ὅτι ἡ μεγαλόστομῃ τέχνη τους ἀρχίσεν ἀπὸ τὴν παρά-δοση.

Οἱ ἀρχαῖοι δὲν περιφρόνησαν καθόλου τὴ λαϊκὴ ψυχὴ ποῦ φανερόταν ὀλάνερη καὶ ὀλοζώνταν ἀπὸ τὴν παράδοση καὶ ποῦ τοὺς ἔδωκε τὴ δύναμιν τόσο τέλεια νὰ ζωγραφίσουν τὸν ἐθνικὸ τους χαραχτῆρα καὶ νὰ παρουσιάσουν τὴν ἐθνικὴ τους ψυχὴ ὀλόφωτη μέσα σὲ τέχνη καὶ φιλολογία συγκρατητὴ καὶ στὰ πῶς μικρά της καθέκαστα. «Ἀπ' ὅλους τοὺς ἀρ-χαίους λαοὺς μονάχα οἱ Ἕλληνες σκέφτηκαν κ' ἐ-γραψαν ἀληθινὰ καὶ μονάχα αὐτοὶ παρουσιάζουνε φιλολογία μονοκόμμη καὶ συγκρατητὴ ἡ λατινικὴ

Κ. ΘΕΟΤΟΚΗ

ΑΠΕΛΛΗΣ*

Ἀφιερώνεται μὲ θαυμασμὸ καὶ μὲ σέβας στὴν κ. ΕΙΡΗΝΗ ΔΕΝΤΡΙΝΟΥ γιὰ νὰ θυμᾶται τὴν Κοραϊάνα.

Καὶ ὁ Ἀπελλῆς μὴ μπορῶντας ἀκόμα νὰ συν-ἰρθεῖ ἀποκριθῇ: — «Μὲ σκλαβώνεις καὶ μὲνα, Ἀλέξανδρε. Ἄν ἡ φλόγα καινούριας ἀγάπης μοῦ θέρμανε ἀκόμα μίαν φορά τὰ φυλλοκάρδια, καθὼς ἐζωγράφισα τούτην τὴν Ἀναδυομένη, ποῦ ἀπ' ὅλα μου τὰ ἔργα μικρὰ καὶ μεγάλα τὸ καλλίτερο εἶνε, γιὰ τὴ δικὴ σου τὴν εἰκόνα ὁ ἐνθουσιασμός καὶ ὁ θαυμασμός θὰ κατέχει ὅλη μου τὴν ψυχὴ, πανύ-μνητε ἥρωα».

«Βασιλέα, κύριέ μου» εἶπε ἡ Καμπάσπη, «ἄς ἔχουν ἀξία νὰ μείνω δική σου γιὰ πάντα· οἱ ἀν-θρώποι ὅλοι, καὶ τοῦτος ἀκόμα ποῦ ξερεῖ νὰ δώσει ζωὴ στὴν ἀψυχὴ σανίδα, εἶνε ἀληθινὰ μικρότεροί σου· συμπάθα ἂν δὲν ἐβρῆκες μὲ μὲνα τὴ θαράπαψη,

ποῦ ἀπαντῶναι ἡ φλόγα· τῆς νεότητος σου, ἡ πιθυ-μιά τῆς ἡρωϊκῆς καρδιάς σου. Δὲν ἤμουν γιὰ σένα». Κ' ἐκοίταξε μὲ σπλάχνος τὸν Ἀπελλῆ.

Σ'.

Τόσο εὐτυχισμένος, ὅσο σ' ἐκείνον τὸ χρόνο, ὁ Ἀπελλῆς δὲν εἶχε σταθεῖ ποτὶ του. Ἡ καινούρια του ἀγάπη γιὰ τὴ Θηβαία ἦτον καινούρια ἀντίση τῆς ζωῆς του κ' ἐπαραινόταν στὸ νέο πάθος του μὲ τὴ δύναμιν τῆς πρώτης νεότητος, ἀπολαβαίνοντας ὅμως περισσότερο. Καὶ μαζὶ μὲ τὸν ἔρωτα ἔφτασε στὴν ὑψηλότετην ἀκμὴ της καὶ ἡ τέχνη του. Σ' ἓνα καλοκαίρι εἶχε τελειώσει δύο ἀπὸ τίς καλλίτερές του εἰκόνας: τὴν Ἀναδυομένη, ποῦδειχνε ὅλη τὴ δύναμιν τῆς ὁμορφίης ὅλο τὸ βάθος τῆς ἔρωτικῆς εὐτυχίας του, καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Μακεδόνα κα-βαλλάρη, ποῦ ἦταν φωτισμένη ἀπὸ τὴ φλόγα τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, εἰκόνα τοῦ μεγάλου ἀνθρώπου ποῦ μόνο ἓνας τεχνίτης μεγάλος μπορεῖ νὰ τὸν νοιώσει, γιατί βλέπει μέσα του ὁ ἴδιος τὸ ἀντικείμενο τοῦ μεγαλείου, τὴν ἴδιαν ἀσθυστὴ δίψα νὰ βγεῖ ἀπὸ τὰ στενά σύνορα τῆς ζωῆς, στὸ μεγάλον κόσμον τῆς ἰδίας καὶ τῆς ἀθανασίας.

Ἦταν οἱ πρώτες μέρες τοῦ χινοῦρου, ποῦ στὰ γλυκὰ κλίματα τῆς Ἰωνίας μοιάζει μὲ δεύτερην

ἀνοιξή. Ὁ Ἀπελλῆς ἠθέλησε νὰ παρουσιαστῇ στὸν Ἀλέξανδρο γιὰ νὰ τοῦ πῇ πῶς τοῦχε τελειώσει τὴν εἰκόνα. Ἀπὸ δύο μέρες εἶχε ἀπλώσει ἀπάνου στὸν πίνακα τὸ μελάνο βερνίκι ποῦ μετρίζε τεχνικὰ τὴ ζωηρότη τῶν ἀνοιχτῶν χρωμάτων κ' ἔκανε νὰ βγαί-νουν τὰ στορίσματα πικρὰ ὅζω ἀπὸ τὸν πίνακα.

Οἱ δύο ἄντρες τώρα ἐστεκόνταν μπροστὰ στὴ μεγάλη ζωγραφιά. Ἐνα χαμόγελο ἀνέβηκε στὰ χεῖ-λια τοῦ ἥρωα ποῦ ἀναγνώριζε τὸν ἑαυτὸ του κ' ἐ-βλεπε μπροστὰ του ἓνα δεύτερο βουκίφαλο, ὁμορφή-τερον ἀκόμα ἀπὸ τὰ γαπημένο του πολεμικὸ ἄτι, γιατί εἶχε τὴν αἰώνια σφραγίδα τῆς τέχνης. Μὰ ξε-τάζοντας παρατήρησε στατικὸς στὸ ζωγραφισμένο πρόσωπό του μίαν βαθειὰ μυστικὴν ἔκφραση, ποῦ ὁ ἴδιος δὲν τὴν ἔβλεπε στὸν ἀσημένιο καθρέφτη, στὸ βλέμμα μίαν μελαγχολία ἀπέραντου κ' ἀχόρταγου πόθου, μίαν ἐγνοία γιὰ τὸ ἀγνωστο μελλόμενον, ποῦ ὁ ἴδιος δὲν τὴν εἶξε καὶ ποῦ ἀρμόδια δὲν τοῦ φαι-νόταν γιὰ τὸ φωτεινὸ του χαραχτῆρα. Κι' ὅμως ἐνοιωθε τὴ δεινὴ τέχνη τοῦ ζωγράφου· τὰ δάχτυλα ἐβγαίνουν σὰν ἀνάγλυφα καὶ ἓνας φωτεινὸς κεραυνός ποῦ ἐπετιότουν ἀπὸ τὸ ἀπλωμένο του χεῖρ, ἐφαινό-νουν νὰ χύνεται πέρα μακριὰ ἀπὸ τὸν πίνακα μὲ ἀ-ληθινὰ τρομαχτικὴ λάμψη. Τότες κοιτάζοντας μὲ προσοχὴ εἶπε συλλογισμένος: — «Ἀπελλῆ, μὴ φαί-

(*) Ἡ ἀρχὴ του στὸ 144 φύλλο τοῦ «Νουμά».

φιλολογία στην ἀρχὴ εἶναι τίποτις, ἔπειτα δάνεισμα καὶ μίμηση, λείει ὁ Ταῖν (5). Πῶς τοῦτο; Γιατί οἱ Ἕλληνες τὴν ψυχὴ τῆς φυλῆς τοὺς θελήσανε νὰ κλείσουνε στὸ ἔργο τους, πρῶτα ποὺ δὲν τοὺς ἐμπόδιζε νὰ νοιώσουν πλατιά τὴ ζωὴ, νὰ μελετήσουνε βαθιά τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ γιὰ νὰ πλάσουν ἀριστουργήματα, ποὺ νὰ τὰ νοιώθῃ καθ' ἐποχῆς καὶ κάθε τόπου ἀνθρώπος καὶ νὰ βρῇ μέσα σ' αὐτὰ τὰ δικά του πάθη. Θέλω νὰ πῶ, πῶς ἡ τέχνη τους δὲν εἶχε στενὰ τὰ σύνορά της μὲ τὸ νάρχιζον ἀπὸ τὴν παράδοση, παρὰ ἴσα-ἴσα ξεπλονότανε σ' ὅλα τὰ σύνορα τῆς μεγαλοπλάστρας σκέψης. Γιατί λοιπὸν κ' ἐμεῖς νὰ μὴν τρέξουμε στὴ Ρωμαϊκὴ παράδοση; Ἐκεῖ θὰ ξανοίξουμε κάτου ἀπὸ κάθε τραγοῦδι καὶ κάτου ἀπὸ κάθε παραμῦθι κ' ἕνα τρανὸ σύμβολο, ποὺ τὴ φύση θὰ θέλῃ νὰ μᾶς γνωρίσῃ καὶ νὰ μᾶς κάμῃ φυσιολάτρες γιὰ νὰ γνωρίσουμε καὶ τὴν ἐθνικὴ μας ψυχὴ. Ἀμα σιμώσουμε στὴ φύση θὰ μᾶς μιλήσῃ ἡ ἀλήθεια κ' ἡ ὁμορφιά.

Γιατὶ σήμερα στεκόμαστε τόσο μακριὰ ἀπὸ τὴ ζωὴ σ' ὅλα μας καὶ στὸ θέατρο; Ἐπειδὴ κολλήσαμε σὰν τὰ στρίδια στὴν ἰδέα πῶς πρέπει σ' ὅλα νάντι-γράφουμε τοὺς ἀρχαίους. Ἀφοῦ μᾶς πέρασεν ἀπὸ τὸ κεφάλι ἡ ἀνοησία, ὅτι μπορούμε νάνασθούμε τὴ γλῶσσά τους, φανταστήκαμε ὅτι δὲ μᾶς εἶναι καθόλου δύσκολο νὰ ξαναπλάσουμε καὶ τὸ θέατρό τους. Μὰ ἄς κοιτάξουμε ψυχρὰ ποὺ καταντήσαμε. Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά ἀπομείναμε τόσον καιρὸ στραβοί, ποὺ δὲ βλέπουμε ὅτι μὲ τὴν ἀρχαιομανίαν μας στὴ γλῶσσα φτάσαμε σὲ σημεῖο νὰ παραλογίζομαστε στὶς σκέψεις μας τόσο, ποὺ νὰ θαρροῦμε, ὅτι οἱ ψυχὲς τοῦ Πλάτωνα καὶ τοῦ Ἐσενόφοντα τριγυρίζουν ἀπάνου ἀπὸ τὸ κεφάλι μας καὶ σκύβουν νὰ μᾶς φιλήσουνε μὲ λαχτάρα, γιατί ἔχουμε τὸν πόθο νὰ βάλουμε στὸ στόμα μας τοὺς Ἀττικοὺς τύπους· δὲ στοχαζόμαστε ὅτι ἂν ξαναρχόντανε στὴ ζωὴν οἱ Ἀδελφεῖς θὰ πανηγυρίζανε μὲ τρελλὴ χαρὰ πῶς βρέθηκε λαὸς καινούργιος νὰ τοὺς ξεπεράσῃ στὴν ἀνοησία καὶ νὰ μὴ χρησιμεύουν πιά αὐτοὶ γιὰ παράδειγμα ὀξωφρενισμοῦ. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά δείχνουμε τὸ νινίστικο ἀνάστημα καὶ μυαλό μας στὸ θέατρο μὲ τραγωδίες καὶ δράματα ποὺ φέρνουν τὸν ὕπνο καὶ θαρροῦμε πῶς φτάσαμε τὴν τέχνη τους, χωρὶς νὰ βλέπουμε ὅτι ἡ ζωὴ γυρίζει ἀπὸ μᾶς τὸ πρόσωπό της μ' ἀ-

(5) H. TAIN. — Histoire de la Littérature Anglaise. — Introduction pag. XLVIII.

νεταί τέτοιος δὲν εἶμαι.

«Ἀλλοιώτικος δὲν εἶσαι στὸν ὑψηλὸν κόσμον τῆς τέχνης» ἀποκρίθηκε ὁ ζωγράφος μ' ἔμφαση. «τέτοια καταλαβαίνω τὴν ψυχὴ σου· τὸ μελλούμενό σου φανερώνεται ἰδῶ μ' ὅλη τὴν ἔχραντη δόξα σου. Δὲν ἤθελα μόνο νὰ δείξω τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου τὸ πρόσωπό σου, μὰ καὶ τὰ κρυμμένα μυστήρια τῆς ψυχῆς σου· εἶνε ἡ ἀποθέωσή σου, Ἀλέξανδρε».

Ὁ βασιλεὺς ἔμενε σκεπτικὸς καὶ ὁ Ἀπελλῆς ἐπρόστεσε: — «Ἄς ἔρθουν οἱ φοράδες σου· θὰ σὲ καταπείσουν πῶς ξέρω νὰ ζωγραφίζω· εἶνε κριτὲς ἀνώτεροι παρὰ ὁ κάθε ζωγράφος».

Κ' ἔκαμε τοὺς δούλους νὰ στήσουν τὴν καινούριαν εἰκόνα μπρὸς στὴ μπικιά τοῦ χτίριου, ὅπου ἐκατοικοῦσε ὁ Ἀλέξανδρος. Κ' ἰδιόταξαν νὰ φέρουν τές φοράδες ἀπὸ τὸ σταῦλο. Καὶ τὰ μακεδονίτικα φαριά, ποὺ ἄλλοι σιλάβον τὰ κρατοῦσαν ἀπὸ τὰ σαλιδάρια, βλέποντας τὸν ἱστορισμένο βουκέφαλο ἐχλημνίσαν ὅλα, καὶ ὁ Ἀπελλῆς εἶπε, γελώντας γιὰ τὸ θρίαμβο: — «Οἱ φοράδες ἐγνώρισαν τὸ βουκέφαλο, ἴσως καὶ ὅλας καὶ τὸν Ἀλέξανδρο».

Z'.

Ὁ τεχνίτης στὸ ἐξοχικό του μετόχι ἐτέλειωνε τὴν πόμπη τοῦ Μεγαβάλου. Οἱ χρωματοτρίφτες ἐ-

πελπισία. Κι ὁ πῶς κλειστομάτης παρατηρητὴς μπορεῖ νὰ ἰδῇ πόσο μέσα στὶς τέτιες τραγωδίες βασιλεύει ἡ ψευτιά κ' ἡ νεκρομάρτα, γιατί τὰ τραγικά πρόσωπα δὲν εἶναι παρὰ μούμιες ντυμένες μὲ παραδελὰ φορέματα. Φαντάζομαι γιὰ μιὰ στιγμὴ μερικὰ ἀπὸ τὰ πρόσωπα αὐτὰ μὲ τὴν ψυχὴ τους, τὰ φερσίματά τους, τὰ λόγια τους. Βλέπω ἕνα Βυζαντινὸ ἥρωα ἢ βασιλεῖς νὰ φέρεται ὅπως ὁ Οἰδίποδας ἢ ὁ Θησέας, νὰ σκέφτεται μὲ τὸν τρόπον ἐκείνων, καμιά φορὰ νὰ λήῃ τὰ ἴδια τους λόγια, καὶ ἄς μὴν ξέρῃ ὁ Βυζαντινὸς ἂν ὑπαρξέῃ Θησέας ἢ Οἰδίποδας, καὶ ἄς ζῇ τρεῖς καὶ τέσσερες χιλιάδες χρόνια ὕστερ' ἀπ' αὐτούς. Ἀκούω χριστιανὸν πολὺ θεοφοβούμενον νὰ μιλάτῃ σὰν εἰδωλολάτρη καὶ περιμένω νὰ ὀρκιστῇ μ' ὅλη τῆς φωνῆς του τὴ δύναμιν στὸ Δία καὶ στοὺς Ὀλύμπιους θεοὺς. Μὲ ξαφνίζουν τὰ ξεφωνητὰ κάποιας ἑγγίης γυναίκας Κέλτισσας ἢ Ὀστρογόθισσας, ποὺ ἡ τύχη τὴν ἔφερε στὸ Βυζάντιο, νάραδιάζῃ ὅλα τὰ ὀνόματα τῆς Ἑλληνικῆς μυθολογίας γιὰ νὰ ξεστορίσῃ τοὺς βασανισμένους τῆς ἔρωτες, σὰ νὰ ξεταζόταν ἐκεῖνη τὴν ὥρα στὴ μυθολογία καὶ δὲν ἔπρεπε νὰ βρῇ ὁ νοῦς τῆς εἰκόνας ἀπὸ τὴ θρησκεία της καὶ τὸν τόπο της. Μάναδρανίζουν τὰ μυρολόγια καὶ τὰ παράπονα κάποιας ἀπλοϊκῆς Βυζαντινῆς ποὺ καταριέται τὴν τύχη της, παραβάνοντας τὸν ἑαυτὸ της μὲ τίς θεῖς τοῦ Ὀλύμπου καὶ τίς γυναῖκες τοῦ Ὀμήρου ἢ προσητερινῆς ἐποχῆς καὶ ὁ νοῦς της ἄς ἀντικρίξῃ τὴ στιγμὴ ἐκεῖνη μονάχα τὸ μοναστήρι, ποὺ μέσα στοὺς τοίχους του ἀποθυμᾷ νὰ κλειστῇ μὲ τὸν πόνο της. Γιὰ νὰ δείξῃ λυρικὸ πάθος γίνεται ἀρχαία Ἑλληνίδα καὶ λησμοναί, ὅτι εἶναι τόσο χριστιανὴ ποὺ τὴν παρηγοριὰ της τήνε βρίσκει στὴν καλογοριωσύνη. Κι ὅλα αὐτὰ γιὰ νὰ φανοῦν οἱ δραματικοὶ ποιητὰδες, ποὺ φτιάχνουν τὰ τέτια, κλασικοί! Δὲν ἔχουν τὴ δύναμιν οἱ καημένοι νὰ ἰδοῦν, ὅτι ἀπάνου στὴ σκηνὴ ξάπλωσαν ἕνα αλεῖφανο Ἑλληνο-Ρωμαϊκόν, καθὼς χαραχτήρουν ὁ Μερσιέ στὸν Tableau de Paris τίς Φραντζέζικες τραγωδίες τοῦ ΙΗ' αἰῶνα. Αὐτὰ κάνει ἡ ἀμελέτητη ἀντιγραφὴ τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης. Νομίσανε πῶς πλάθουμε θέατρο σὰν τῶν ἀρχαίων, φτάνει μονάχα οἱ τραγωδίες καὶ τὰ δράματα νὰ γράφονται ἀπάνου στοὺς Ἀριστοτελικούς κανόνες καὶ σὲ ἱαμβικούς τρίμετρος, χωρὶς σταλιὰ ἰσωτερικῆς πνοῆς. Ὅλο τὸ πᾶν ἡ ἐξωτερικὴ μορφή· αἰσθητικὴ ἀληθινὴ δηλ. ζωὴ τίποτα· μὰ τίποτα εἶναι ἡ ἐξωτερικὴ μορφή σὲ κάθε ἔργο, ὅταν αὐτὸ δὲν ἔχῃ καὶ ψυχὴ ποὺ νὰ μιλήσῃ λεύτερα καὶ δλόσσα στὴν ψυχὴ τῆς δικῆς μας.

δούλευαν τὰ χρώματα, καθὼς πάντα ἡ ἴδια σοβαρότητα ἐκυριαρχοῦσε στὸ ἀγιαστήρι ἐκεῖνο τῆς τέχνης, μόνο σιμὰ στὸ ζωγράφον, ποὺ ἐφοροῦσε τὴν ἴδια βασιλικὴ πορφύρα καὶ τὴν ἴδια χρυσὴ μίτρα στὸ κεφάλι:—Ξανθός, μπλαβομαμάτης, μεγάλος, πανώρης—ἐκαθότου ἡ Καμπάσπη ντυμένη μ' ἕνα γαλάζιο λινὸ φόρεμα, μ' ἕνα χρυσὸ διαδήμα στὴν κόμη, μὲ πολυτίμητα τζοβαῖρια στὰ χέρια, στὰ στήθια, στὸ λαιμὸ καὶ στὰ φάρτια, καὶ παίζοντας μ' ἕνα σπουργίτη ποὺ τῆς ἱσιμποῦσε τὰ ρόδινα ἀκροδάχτυλα. Ἐφαινότου εὐχαριστήμενη. Ὁ ζωγράφος, ποὺ τὴν ἐλάτρευε, ἦταν τρυφερότερος, ἀνθρωπινότερος, ἡμερώτερος ἀπὸ τὸ γίγαντα, ποὺ περνώντας μόνο καὶ σὰ παιγνιδίζοντας ὑπόταζε τὴν Ἀσία.

«Καμπάσπη» εἶπε ὁ Ἀπελλῆς ἀφίνοντας τὰ χρώματα κουρασμένος «ὁ Ἀλέξανδρος ἔκαμε νὰ κρεμάσουν τὴν εἰκόνα του στὸ ναὸ τῆς Ἀρτέμις, ποὺ ὅσο πάει στολίζεται μὲ ἀξέτιμητους θησαυροὺς τέχνης· καὶ ἡ χώρα ἐδέχτηκε τὸ ἔργο μου ἀναγαλλιάζοντας· θὰ τὸ ξέρεις βέβαια· στὴν Ἐφεσο σήμερα δὲ μιλοῦν παρὰ γιὰ μένα».

«Ὅπως σοῦ πρέπει» ἔχαμογίλασε ἡ Θηβαία.

«Καὶ ξέρεις» ἐπρόστεσε φαντασιασμένος «θέλει πάλι νὰ τὸν ζωγραφίσω»· οἱ φίλοι του οἱ Ἀθηναῖοι ἐψήφισαν νὰ τὸν τιμήσουν γιὰ Ἀττικὸν ἥρωα, ὅμοια

Πάει νὰ πιστέψῃ κανένας, ὅτι ὁ μόνος σκοπὸς τῶν δραματικῶν ποιητῶν εἶναι νὰ φανοῦν κατεχάρηδες τῆς μυθολογίας καὶ παραξένοι σοφοί. Μὰ εἶναι σοφία ἡ περιφρόνησις τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς ψυχολογικῆς παρατήρησης, τὸ ξεμάκρυσμα ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς νόμους; Καλοὶ καὶ ὠφέλιμοι οἱ κανόνες, ποὺ τὰ μεγάλα πνεύματα παναιώνιους τοὺς χαράζανε, μὰ πῶς ὠφέλιμη ἡ μελέτη τῆς φύσης, γιατί μᾶς σιμώνει πῶς πολὺ στὴν ἀλήθεια. Καὶ γιὰ νὰ ξαναθυμηθούμε τοὺς ἀρχαίους μας δὲ γεννήθηκαν τρανότεροι φυσιολάτρες ἀπ' αὐτούς. Δὲ μπορούσαμε ὅμως νὰ τὸ ἰδοῦμε αὐτὸ γιὰ νὰ τοὺς ἀκολουθήσουμε σὲ τέτιο δρόμο. Περιοριζόμαστε μόνο — ἀντὶς ν' ἀποφεντεύουμε κείνο ποὺ μᾶς χρειάζεται—νὰ τοὺς θαυμάζουμε παρὰ πολὺ, μὲ τρόπο φακρικὸν σὰ νὰ ποῦμε. Νὰ θαυμάζουμε βέβαια τοὺς ἀρχαίους μὰ καὶ νὰ δουλεύουμε κατὰ τὸ παραδείγμα τους. Ὁ ὑπερβολικὸς μονάχα θαυμασμός εἶναι θάνατος. «Τίποτα δὲ σταματᾷ τόσο τὴν πρόοδο τῶν πραγμάτων, τίποτα δὲ περιορίζει τὰ πνεύματα, ὅσο ὁ ὑπερβολικὸς θαυμασμός στοὺς ἀρχαίους», εἶπεν ὁ Φοντενέλ (6). Νὰ τοὺς μελετᾶμε καὶ νὰ τοὺς ἀγαπᾶμε τοὺς ἀρχαίους ὅσο μᾶς ἀνοίγουν τὰ μάτια γιὰ νὰ ἰδοῦμε τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν ὁμορφίαν, ὅσο μᾶς διδάχνουν ὅτι πρέπει νὰ ζήσουμε κ' ἐμεῖς ὅπως ἔζησαν καὶ αὐτοί. Δὲν ἔχουμε τὴ δύναμιν νὰ τὰ δοῦμε αὐτὰ; τότες τὸ αἶσθημα τῆς ἀγάπης νὰ σβήνεται καὶ νὰ μένῃ μονάχα ὁ σεβασμός πρὸς αὐτοὺς γιὰ τὸ καθεστὲν μεγάλο ποῦπλασαν κ' ἔσπρωξαν τὴν ἀνθρωπότητα κατὰ τὸ φῶς.

Θέλουμε νὰ μιμηθούμε τοὺς ἀρχαίους πολὺ στενὰ καὶ νὰ ξαναγυρίσουμε στὴν τέχνη τους μ' ὅλες τίς γενικότητες καὶ μ' ὅλα τὰ καθέκαστα. Πολὺ καλά. Μὰ γιατί δὲ σκεπτόμαστε καὶ ὅτι ἐκεῖνοι ἦσαν εἰδωλολάτρες κ' ἐμεῖς χριστιανοὶ καὶ ἀδύνατο νάχουμε τὴν ἴδια ψυχὴ; Ὁ κόσμος ποῦπλασαν ἐκεῖνοι καὶ ζούσανε μέσα σ' αὐτὸν ἦταν πολὺ διαφορετικὸς ἀπὸ τὸ δικόνε μας· καὶ γιὰ νὰ ξαναπλάσουμε τέχνην σὰν τὴν ἀρχαία πρέπει νὰ ξαναπλάσουμε καὶ ἀρχαῖο κόσμον, πρᾶμα ποὺ μονάχο του δείχνεται ἀδύνατο, γιατί πρέπει τότες νὰ σταματήσῃ καὶ τὸ συχρὸν ἀλλαγμὰ τῆς ζωῆς, νὰ κρατήσῃ ὁ χρόνος τὰ φτερά του γιὰ νὰ μὴν ἐνεργοῦν πιά οἱ νόμοι τῆς φύσης. Καὶ μιὰ δὲν εἶναι τοῦτο βολετὸ, ἀδύνατο εἶναι κ' ἡ τέχνη ἡ ἀληθινὴ νὰ μείνῃ ἡ ἴδια, γιατί ἡ τέχνη παρακολουθεῖ ἀπὸ κοντὰ τὸ χρόνο, τὸ ἀλλαγμὰ κάθε

(6) Oeuvres de Fontenelle.—Tom. 5ème Digression sur les Anciens et les Modernes.

μὲ τὸ νικητὴ τοῦ Μινόταυρου· καὶ νὰ κρεμάσουν τὴν εἰκόνα του στὸν Παρθενῶνα. Τώρα, εἶπε, θέλει νὰ τὸν ἱστορίσω στὴ μάχῃ τοῦ Γρανικοῦ».

«Ἀδύνατο δὲν εἶνε» ἀπήντησε ἡ Καμπάσπη αὐτὴ σκηνὴ τῆς σφαγῆς εἶνε ἄξια γιὰ τὰ χρώματά σου».

Ὁ Ἀπελλῆς ἔχαμογίλασε κ' ἐκοίταξε μ' ἀγάπη τὴν σκιάδα. «Ἀῦριο» τῆς εἶπε «ἡ τὴν ἄλλη μέρα θὰ προσφέρει στὴν Ἀρτέμιν εὐχαριστήριες θυσίαι· ἀποφάσεις νὰ ξεχειμωνιάσῃ στὴν Κιλικία καὶ τοῦτες τίς ἡμέρες ὁ στρατὸς φεύγει ἀπὸ τὰ Ὑπαιπα πρὸς τὰ Νότια μέρη, καὶ ὁ ἴδιος μελετᾷ καινούριες νίκαις, καινούριες δόξαι γιὰ τοῦ χρόνου».

«Ἀχ» ἀναστενάξε ἡ Καμπάσπη καὶ τὸ πρόσωπό της ἐσυγνέφισε ἀφύγει γιὰ καινούριες νίκαις, γιὰ καινούριες δόξαι, γιὰ καινούριες ἀποθέσεις! Καὶ ὁ ἀδερφός μου, ὁ πρόμαχος τῆς Θήβας, ἀκολουθεῖ ἀντράποδο τὸ νικηφόρο στρατό. Θὰ χαθεῖ στὰ βάθη τῆς Ἀσίας ὁ μοναχὸς ζωντανός ἀπὸ τὸ σόϊ τοῦ Κάδμου. Πῶς ἤθελα νὰ τὸν ξαναἰδῶ. Ἐνοίωσε πῶς τὰ μάτια της ὀγκαινόνταν· μὰ ξάφνης ἐλαμψαν μὲ τὴν ἀχτίδα τῆς ἐλπίδας.—«Ἀπελλῆ, καλὲ μου Κύριε, ἐλεφτέρωσέ τον· μπορεῖς ἂν θέλεις», ἐδεήθηκε γανατίζοντας. «Καὶ πεντακόσια τάλαντα θὰ σοῦ πλέρωσι τὸ καινούριο ἔργο, γιατί θέλει, τὸ

λαοῦ, ποῦ τὸ παθαίνει μετὰ τὴν θρησκεία του, τοὺς νόμους τοῦ τοῦ κοινωνικοῦ ἢ ἠθικοῦ, τὸ μεγάλωμα τοῦ ἢ τὸ πέσιμό του. Ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους λοιπὸν ἔς πάρομε μόνο μαθήματα ποῦθε πρέπει νάναζητή-σουμε τὰ πρῶτα δυνατὰ θεμέλια τῆς δικῆς μας τέ-χνης. Καὶ καθὼς εἶπα παραπάνου μᾶς δείχνουν τὴ φύση, ποῦ τοὺς δίδαξε νὰ ξεχωρίζουνε μίς ἀπὸ τὴν παράδοση τὴν ὁμορφιά καὶ τὸ ὠφέλιμο γιὰ τὴν τέ-χνη τους. Κ' εἶσι θαρρῶ πῶς στὸ παραμυθὶ καὶ στὸ δημοτικὸ μας τραγοῦδι βρίσκουμε ὅ,τι μᾶς χρειάζε-ται γιὰ τὸ πρῶτο φανέρωμα τοῦ ἀληθινοῦ μας θεά-τρου. Ὁ τρανὸς μελετητὴς τῶν δημοτικῶν μας τρα-γοιδιῶν, ὁ Φωριέλ λέει: «Οἱ Ἕλληνες ἔχουν καθαυ-τὸ δημοτικὴ ποίηση ποῦ ἄμεσα κι ἀληθινὰ φανερό-νει τὸν ἐθνικὸ χαραχτῆρα τους καὶ τὸ ἐθνικὸ τους πνεῦμα καὶ ποῦ καθένας Ἕλληνας τὴ νοιώθει καὶ τὴν αἰσθάνεται μ' ἀγάπη(7)». Δὲν εἶναι μικρὰ πρά-ματα αὐτὰ γιὰ τὴν ἀρχὴ ἀληθινοῦ κ' ἐθνικοῦ θεά-τρου. Μὰ καὶ γενικώτερα τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι πρέ-πει νὰ τὸ πάρομε ὡς βάση τοῦ θεάτρου μας, γιὰτὶ αἱ δημοτικὴ ποίηση καὶ ἀγνὰ φυσικὴ ἔχει ἀπλό-τητες καὶ χάρες, ποῦ ἀπ' ἀφορμὴ τους γίνεται στὴν κυριώτερη ὁμορφιά ἴσια μετὰ τὴν ποίηση τὴν ξετε-λιωμένη σύμφωνα μετὰ τὴν τέχνη» καθὼς λέει ὁ Mon- taigne (8). Ἀπλότητα καὶ χάρι! Καὶ τί ἄλλο θέλει ὁ δραματικὸς ποιητὴς, ποῦ ἔρχεται νὰ μιλήσῃ στὴν ψυχὴ ἐνὸς λαοῦ, νέου ἀκόμα καὶ ποῦ πρώτη του ἠθικὴ ἀνάγκη εἶναι νὰ νοιώσῃ τὴν ὁμορφιά; Καὶ δὲν εἶναι ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα σημάδια τῆς ἀληθινῆς τέχνης ἡ ἀπλότητα καὶ ἡ χάρι;

Ἰσως νὰ περίμενε κανεὶς πῶς θὰ πῶ, ὅτι, ἀφοῦ οἱ ἀρχαῖοι πήρανε γι' ἀρχὴ τοῦ θεάτρου τους τὴν παράδοση ποῦ ἦταν περισσότερο θρησκευτικὴ, γι' αὐτὸ καὶ τὸ δράμα τους ἔχει ἀρκετὸ θρησκευτικὸ χαραχτῆρα, πρέπει καὶ τὸ δράμα τὸ δικό μας νάναί θρησκευτικὸ. Ὁχι· γιὰτὶ δὲν εἶναι πολὺ βέβαιον, ὅτι μπορεῖ στὸ Ρωμαϊκὸ θεάτρο νάνῃσῃ τὸ θρησκευτικὸ δράμα. Ὁ νεώτερος Ἕλληνας δὲ νοιώθει ἀπὸ τὴ θρησκεία του βαθύ μυστικισμό, ὅπως μερικοὶ λαοὶ τῆς Δύσης καὶ ποῦ τὸν ξεφανερῶσανε στὸ μεσαιῶνα μετὰ τὰ Μυστήρια τὴν ἀρχὴ τοῦ σημερινοῦ θεάτρου τῶν Καθολικῶν Ἐθνῶν. Ἡ θρησκεία στὸν Ἕλληνα

7. Chants Populaires de la Grèce Moderne par G. Fauriel Tom. 1ère Preliminaire p. XXV.
8. Essais de Montaigne livr. II ch. LIV.

ξέρω, νὰ λατρεψτῇ στὴν Ἀθήνα γιὰ ἐπιχώριος δαί-μονας· τί εἶνε γι' αὐτὸν ἕνας σκλάβος; Ζήτησέ τον πλερωμὴ τῆς τέχνης σου, θὰ γελάσει καὶ ὁ ἴδιος γιὰ τόσο λίγο ποῦ θὰ τοῦ ζητήσεις. Ἀληθινὰ ὁ Διονυ-σόδωρος εἶνε τοῦ Περδίκκα κερνάτορας, μὰ τί ἀξί-ζει γιὰ κείνους, ποῦ σφαζοῦν καὶ πουλοῦν χιλιάδες ἀνθρώπους κάθε μέρα, ἕνας; Ὁ δὲ τοῦ δῶκει δέκα ἀλ-λους γιὰ νὰ σ' εὐχαριστήσῃ.

Ὁ Ἀπελλῆς τῆς ἀποκρίθηκε συγκινημένος:— «Θὰ γένει τὸ θέλημά σου». Κ' ἐκάθισε τὴ σκιάδα, ποῦ ἔγελόλαιε, στὰ γόνατά του, μπρὸς στὴν πομπὴ τοῦ Μεγάβου ποῦ τοὺς ἐκοίταζε καὶ κείνος ἀπὸ τὴν εἰκόνα χαμογελῶντας τὸ χαμόγελο τῆς δόξας.

Η'.

Τὴν ἄλλην αὐγὴ δύο στρατιῶτες Μακεδόνες ἐφε-ραν στὸ μετόχι τοῦ ζωγράφου τὸ Θηβαῖο σκλάβο καὶ τὸν ἐπαρῶνιναν τοῦ πορτάρη. Ὁ Διονυσόδωρος εἶχε πίδες στὰ πόδια καὶ σίδερα στὰ χέρια κ' ἦταν ντυμένος μετὰ καινούρια κ' ἀξιαζόμενη πορφύρα— καθὼς εἶχε διατάξει ὁ Ἀλέξαντρος—μὰ ξεσκισμέ-νην σ' ὅλα τὰ μέρη.

«Τί τὸν θέλει αὐτὸν τὸν ἀκαμάτη» ἐρώτησε ἕνας

δὲν εἶναι ὁ τυφλὸς φανατισμός, δὲν εἶναι μυστικο-πάθεια. Τὴν κρατᾷ βαθιὰ ριζωμένη στὴν ψυχὴ του, μὰ καὶ τὴν αἰσθάνεται κάπως ἄλλως πρὸς ἀψηλὴ, πρὸς δημιουργικὴ. Τὴ νοιώθει σὰν κάτι ἀχώριστο ἀπὸ τὴν πατρίδα· πατρίδα καὶ θρησκεία εἶναι μιὰ ἰδέα στὸ νοῦ τοῦ Ἕλληνα, ποῦ πάντα ἀπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος πολέμησε. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ δράμα τὸ θρησκευτικὸ θῆναι καὶ καθαρὰ πατριωτικὸ. Καὶ τοῦτο μὲ κάνει νὰ μὴν παραδεχτῶ τὴν ἰδέαν ἐκεί-νων, ποῦ λένε ὅτι τὸ νεώτερο ἐλληνικὸ δράμα θὰ μορφωθῇ ἀπὸ τὴ λατινικὴ ἐπίδραση. Περισσότερο θάχῃ τὴν ἀρχὴ τοῦ στὴν ἀρχαία τραγωδία, ἐπειδὴ σ' αὐτὴ ὑπάρχουνε σημεῖα, ποῦ δείχνουν, ὅτι δὲ θᾶ-ναι καθόλου ξένα στὴν ψυχὴ τῆς σημερινῆς φυλῆς μας. Στὰ ὕστερα καὶ στὸ ἀρχαῖο δράμα ἡ θρησκευ-τικὴ παράδοση ἦταν πρὸ πολὺ ἀφορμὴ παρὰ ἀποτέ-λεσμα. Καὶ ξέρουμε πῶς κ' ἡ ἀρχαία τέχνη πάλε-ψεν ἀρκετὰ νὰ ξεγλυτώσῃ ἀπὸ τὴ θρησκευτικὴς ἀλυσίδας καὶ νὰ ξεπετάξῃ σὲ κόσμους μετὰ πλάτυτερα σύνορα.

Ἀμὰ μελετήσουμε τὴν ἐθνικὴ μας ψυχὴ μέσα στὴν παράδοση καὶ κατορθώσουμε νὰ τὴ ζωγραφί-σουμε ὅπως εἶναι ἀληθινὴ καὶ ἀκέρεια, δίχως παρα-γομισμάτα ξένα, ψεύτικα, ὅλο μίμηση, σιμώσαμε χωρὶς νὰ τὸ φανταστοῦμε καὶ στὸ ἱστορικὸ δράμα, γιὰτὶ παράδοση κ' ἱστορία περπατοῦν ἀγκυρὰ μ' ἀγκυρὰ, χερσιπασμένες μπορεῖ νὰ πῇ κανένας. Ἡ ἱστορία γεννήθηκε ἀπὸ τὴν παράδοση· εἶσι καὶ τὸ ἱστορικὸ δράμα γεννιέται ἀπὸ τὸ δράμα ποῦ ἀρχὴ τοῦ ἔχει τὴν παράδοση. Δὲν πιστεύω νὰ φανταστῇ κανεὶς, ὅτι στενὰ θὰ χαραχτοῦν τὰ σύνορα τοῦ θεά-τρου μας, ὅταν ἀπὸ τέτοια ὀρισμένα καὶ περιορισμέ-να σημάδια ξεκινήσῃ. Ἡ παράδοση κ' ἡ ἱστορία μᾶς δίνουνε μορφὲς τρανὲς κ' δυνατὲς, ποῦ γύρω τους ὁ ποιητὴς μπορεῖ νὰ πλῆξῃ ὅλο τὸ δράμα τῆς ζωῆς καὶ νὰ λύσῃ τὰ μεγάλα τῆς ψυχῆς προβλήματα, χωρὶς νὰ φύγῃ μήτε γραμμὴ ἀπὸ τὴν ἀλήθεια, τὴν ἀλήθεια ἐκείνη, ποῦ μᾶς παρουσιάζεται σὰν παντοδύ-ναμη βασίλισσα καὶ ὁδηγῆτρα τῆς ζωῆς ἢ κάτου ἀπὸ τοῦ σύμβολου τὸ διάφανο πέπλο ἢ μέσα στὸ φωτισμένο τοῦ μαρτύριου τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδιάς.

Φτάνω στὸ κοινωνικὸ δράμα, ποῦ θὰ ζωγραφίσῃ τὴ φυλὴ μας ἀπὸ τὴν ὅψιν τὴν πρὸ δύσκολη καὶ τὴ χρειάζουμένη βαθιὰ μελέτη. Κ' εἶναι ὁ λόγος τώρα γιὰ κείνους, ποῦ ζοῦνε μετὰ τὰ ξένα, ὅταν γράφουν

κοινωνικὸ δράμα. Ὑποθέτω ὅτι αὐτὸ θὰ φανερωθῇ ἀληθινὸ καὶ τέλει μόνον ὅταν τὸ θεάτρο μας περάσῃ τοὺς δύο πρῶτους σταθμούς τῆς παραδόσης καὶ τῆς ἱστορίας καὶ γίνῃ ἀφορμὴ στοὺς κοινωνικοὺς δραμα-τογράφους νὰ γνωρίσουν τὴν ψυχὴ τῆς φυλῆς τους, νὰ ἴδουν τὸ δρόμο ποῦ τράβηξε καὶ τίς αἰτίες γιὰτὶ τράβηξε τέτιον δρόμο. Τώρα ὅ,τι κι ἂν κάνουμε, ὅσες προσπάθειες δραματικές κι ἂν γίνονται θὰ μέ-νουνε μόνο γιὰ σημάδια δοκιμῆς, ὄχι στοχαστικές. Δὲν προσέχουμε καθόλου τί λογὴς πρέπει νάναί τὸ κοινωνικὸ δράμα, ποῦ δίνουμε στὸ ἔθνος μας. Δὲν ξετάσαμε πρῶτα καὶ δὲ γνωρίσαμε τὸ ἠθικὸ μέρος τῆς φυλῆς μας, γι' αὐτὸ δὲν εἶναι καὶ δυνατό νὰ τὴ ζωγραφίσουμε ἀληθινὰ στὸ κοινωνικὸ δράμα, ἂν μπορῇ νὰ πῇ κανένας δράμα τὰ ξεθωριασμένα ἀντί-γραφα κάθε καινούργιας τεχνοπαραξενείας τῆς Δύσης. Ὁ ποιητὴς ποῦ θὰ δημιουργήσῃ κοινωνικὸ δράμα πρέπει πρῶτ' ἀπ' ὅλα νάναί μεγάλος ψυχολόγος, παρατηρητικὸς, γιὰτὶ σκοπὸς του δὲ θῆναι μόνον ἡ εὐχαρίστηση παρὰ καὶ αὐτὸ δυνάμωμα τοῦ ἐθνικοῦ χαραχτῆρα, τὸ μεγάλωμα κάθε φυσικῆς κλίσης καὶ τὸ δόσιμο καινούργιας δυνάμεις σ' ὅλα τὰ πάθη» κα-θὼς εἶπεν ὁ Ρουσσώ (9). Γιὰ νὰ πετύχῃ λοιπὸν τέ-τιον σκοπὸ ἀνάγκη νὰ νοιώσῃ καλά, ἂν ὅ,τι δίνε-ται στὴ φυλὴ του γιὰ τὴν πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ τῆς (10) διδασχὴ συμφωνάη καὶ μετὰ τὴν ψυχὴ τῆς. Βλέ-πω μερικοὺς δραματογράφους μας νὰ θέλουνε στὸ ἔργο τους νὰ ἴψενίσουνε, νὰ Μπγιερνσονίσουνε, νὰ Τολ-στοίουνε, νὰ Χαουπταμανίσουνε, νὰ Μετερλικίουνε ἢ νὰ φιλοσοφίσουνε μετὰ τὸν τρόπο τοῦ Νίτσε, τοῦ Στίνγκερ καὶ ἄλλων. Μὰ αὐτοὶ—δὲ διστάζω νὰ τὸ πῶ—γράφουνε δράματα χωρὶς μελέτη καὶ προσοχὴ, γιὰτὶ δὲν ξετάζουν πρῶτα, ἂν μπορῇ εὐκολὰ ἡ ἐθνικὴ μας ψυχὴ νὰ δεχτῇ τὸ τέτιον κοινωνικὸ δράμα καὶ ἂν δύναται νὰ ζήσῃ τὸ θεάτρο μας χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ μέσα του κ' ἡ ψυχὴ τῆς φυλῆς μας· ἡ γράφουνε γιὰ νὰ ἐπιδειχτοῦν ὅτι ξέρουν καὶ νοιώθουν τὸ κάθε φα-νέρωμα τῆς Τέχνης σ' ἄλλα ἔθνη μετὰ καινούργια μορφή καὶ θαρροῦν πῶς παίρνουν κατὰ πόδι τὴν πρό-οδο, μετὰ τὴν ἰδέα ὅτι θὰ γίνῃ λόγος καὶ γι' αὐτοὺς στὴν Εὐρώπη. Ἐγωισμὸς αὐτὸς ὄχι ἀθῶος, παρὰ

(9) J. J. Rousseau.—Lettre à M. D' Alembert sur le projet d' établir un théâtre de comédie en Genève.

(10) Λέγοντας ἐθνικὴ διδασχὴ δὲν ἔννοω τὴ διδασκα-λὴ ἀρετῆς, ὅπως τὴ θέλουν οἱ ἠθικολόγοι, δηλ. ἀρετὴ καὶ κακία, παρὰ παίρνω τὴ λέξη μετὰ τὴ γενικώτερή της σημασίαν, ποῦ κλεῖ τὴν ἔννοια κάθε ἀλήθειας.

ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες τὸ δούλο τοῦ Ἀπελλῆ ἀκοῖτα πῶς ἐκατάστησε τὸ φόρεμά του στὸ δρόμο.

«Ἐγὼ» εἶπε ὁ ἄλλος στρατιώτης «δὲ θάδιναν οὔτε ἕνα διδραχμο γιὰ νὰ τὸν ἀγοράσω· καὶ ἂν ἴδιναν κάτι θὰ τὸν ἐπαίρναν μόνο γιὰ νὰ τὸν τυμπανίσω τὴ δεύ-τερη μέρα· τὸν Περδίκκα τὸν ἐτυράγνισεν· ὁ ἀνυπό-ταχτος».

«Βάρβαρε» εἶπε ὁ Διονυσόδωρος θυμωμένος κοι-τάζοντας λοξὰ τὸ στρατιώτη.

Ἐτοῦτος ἐπρόστεσε:— «Οὔτε τὸ μαστίγιον δὲν τὸν ἔστρωσε. Κακὸ σκοτωμό, Διονυσόδωρε, στάργα-στῆρι τοῦ ζωγράφου». Κ' ἐγέλασε.

Οἱ δύο στρατιῶτες ἐφυγαν σὲ λίγο, καὶ ὁ πορ-τάρης ἔμπασε τὸ Θηβαῖο στὸ ἀργαστῆρι τοῦ Ἀ-πελλῆ, ποῦ ἰδοῦλες κατὰ τὸ συνήθειό του τὴν εἰ-κόνα τοῦ Μεγάβου. Ὁ Διονυσόδωρος ἐκοίταζε μετὰ περιέργεια γύρω του κ' ὁ ζωγράφος ἐσήκωσε τὰ μά-τια καὶ τὸν εἶδε. Ἡ μορφή του ἐφανέρωσε ἑξάφως μίαν βαθεῖαν συγκίνησιν· ἀνανόηθηκε πῶς ὁ Διονυσό-δωρος ἔμοιαζε τῆς ἀδερφῆς του, μὰ πῶς ἀκόμα ἀνώ-τερη ἦταν ἡ ἀντρίκια ὁμορφία του. Τὸν ἐξέταξε τώρα ἐτιμνόνοντας μετὰ γνώσιν τοῦ κορμιοῦ τὰ πιθί-ματα: ἦταν ἀντρας τριανταδύο χρονῶν, σημειωμέ-νος ἀπὸ τὴν ἀτυχίαν. Τάχτινιγα μαλλιά μακρὰ καὶ σγουρὰ ἐκατέβαιναν μαῦρα, σὰν κοράκου φτε-

ρά, πάνου στὸν ὦμο του κ' ἐσκορπιζόνταν στὸ μέ-τωπο, ποῦ μαρτυροῦσε βαθεῖας καὶ κατάκαρδες ἐ-γνοίας. Τὰ μαῦρα του μάτια ἀνήσυχτα, στρογγυλά, εἶχαν τῆς νύχτας τὸ μυστήριον τῶν ἀστρῶν τὴν ἀνα-λαμπή, κ' ἦταν σκοταδερά καὶ λυπημένα· τῶμορφο πρόσωπό του τὸ στόλιζε μαῦρο γίνι πυκνὸ καὶ σγου-ρὸ καὶ τὰ χεῖλια του ἦσαν ἀχνόκκινα παχειὰ, καὶ μαῦρα, γιομάτα πιθυμίες, ἀγέλαστα. Κ' εἶχε τὸ τραγικὸν παράστημα τοῦ ἥρωα· ἡ πολυτίμητη χλα-μῦδα ἐκρεμότου κορυφωμένη ἀπὸ τοὺς πλατειοὺς ὦμους, κ' ἄφινε νὰ φαίνεται ἀλάκερο τὸ τριχωτό, ἀγαλματένιο κορμί, τὰ στήθια ποῦ φούσκωναν, κα-θὼς ἐπαίρνε πνοή, τὴν κοιλίαν ποῦ ἐμπαινε μέσα, τὰ στρογγυλά μουςκουλωμένα μεριά του, ποῦ ἐδειχναν ἀσυνείδητη δύναμη, τίς σκληρὲς ἄτρες, καὶ τὰ πό-δια ποῦ εἶταν καλοκάμωτα καὶ ποῦ ἐκινῶνταν μ' εὐγενικὰ περπατήσια σηματοδεδειμένα ἀπὸ τίς πίδες.

Ὁ Ἀπελλῆς ἐκοίταζε ἀχόρταγος τὸν περφόρανο Θηβαῖο καὶ τοῦπε:— «Μὴν ἦσουν βασιλέας;»

«Ὁχι» ἀποκρίθηκε μετὰ τραχύτητα «ἤμουν ἐλέ-φτερος Ἕλληνας, ἤμουν Θηβαῖος· καὶ τώρα σκλάβος σου, ὡς λένε. Γιὰτὶ μ' ἀγόρασες; Ἀλλὰ προτιμῶ ἰσένα παρὰ τοὺς βάρβαρους, ποῦ μ' ἐξουσίαζαν θᾶ-μαι γλυκώτερος μαζὶ σου».

Ὁ Ἀπελλῆς ἐσυνῆρθε τότες ἀπὸ τὴ συνίπαρσιν.

ανάλατος και βλαβερὸς συνάμα. Τὸ λόγο, πιστεύω, καθένος τότε νοιώθει.

Δὲ μιλῶ μόνο γιὰ τοὺς λιγιστοὺς δραματικούς ποῦ δημιουργοῦν τὸ θεάτρο τους μὲ τρόπο ξενικό. Ἰσως αὐτοὶ καὶ νὰ περνοῦν ἀπαρτήρητοι ἀπὸ τὸ ὄλο ἔθνος. Ὁ λόγος μου εἶναι καὶ γιὰ τοὺς ὅσους θέλουν νὰ χαράξουν κάποια ἀχνάκια ποῦ ἀπάνου σ' αὐτὰ νὰ κοπῇ τὸ σημερινὸ ἑλληνικὸ δράμα· γιὰ κείνους ποῦ μὲ τὴν παράσταση κάθε ξένου ἔργου ἐνοοῦνε νὰ ποῦνε τὴ γνώμη τους, ὅτι ἀπ' αὐτὸ πρέπει νὰ πάρουνε μάθημα οἱ δραματικοὶ μας ποιητὰδες πὼς νὰ γράφουνε· γιὰ τοὺς ὅσους μιᾶνε γενικὰ γιὰ τὸ θεάτρο, τραβηγμένοι ἀπὸ τὸν πόθο νὰ νωτερίσουμε μὲ ὁποιοδήποτε τρόπο. Μὰ δὲ σκέφτονται οἱ τέτιοι, ὅτι προσπαθοῦνε νὰ δημιουργήσουν ἕνα εἶδος ἀναρχίας μὲ τὸ νὰ θέλουνε νὰ δείξουν, ὅτι ὁ διεθνισμὸς μονάχα τῆς τέχνης γεννάει τὰ μεγάλα ἔργα. Καὶ δὲ στοχάζονται ποῖον κίντυνο προετοιμάζουν. Ὅπως ἡ πολιτικὴ ἀναρχία εἶναι ἐπικίνδυνη σ' ἕνα ἔθνος, γιατί θρῖμματίζει τὴν ἀρμονία τῆς φυλῆς, ἔτσι καὶ ὁ διεθνισμὸς τῆς τέχνης σκατεύει καὶ σκοτώνει τὴ φυλή, γιατί γεννιέται ἡ πνευματικὴ ἀναρχία. Κανείς δὲν τᾶρνιέται ὅτι ὅλα τὰ ὀνόματα ποῦ μᾶς φέρουνε γιὰ δασκάλους μας εἶναι μεγάλα καὶ σεβαστά. Μὰ δὲν εἶναι ἀνάγκη τάχα νὰ καλοξετάσουμε πρῶτα καὶ ποιὲς οἱ ἀφορμὲς ποῦ τοὺς σπρώξανε νὰ γράφουνε μὲ τέτιον ἢ τέτιον τρόπο; Οἱ ιδέες ποῦ ἀντιπροσωπεύουν τὰ ἔργα αὐτῶν εἶναι ἀποτελέσματα καὶ ὄχι αἰτίες. Πὼς λοιπὸν ἐμεῖς νὰ κολουθήσουμε τὰ ἀποτελέσματα τοῦτα χωρὶς νὰ δοκιμάσουμε πρῶτα τίς αἰτίες; Ζοῦν ἐκεῖνοι ἀνάμεσα σὲ κοινωνίες ποῦ γνῶριζαν ὅλη τὴ δύναμη τῆς πρόδοος σὲ κάθε ἐπιστήμῃ καὶ σὲ κάθε βιομηχανία. Μεγαλύνουνε μέσα σὲ κοινωνίες, ποῦ τίς βαραίνει ὅλη ἡ πίκρα τῆς ἀπογοήτεψης ἢ τίς κάνει νὰ χαίρουνται ἡ περιφρόνηση σὲ κάθε κοινωνικὸ ἢ ἠθικὸ νόμο. Οἱ αἰτίες αὐτές καὶ ἄλλες παρόμοιες φέρουν τὴν τέτιαν ἢ τέτια φανέρωση τῆς τέχνης, ποῦ δὲν εἶναι τίποτις ἄλλο παρὰ ζωγραφιὰ ἀληθινὴ καὶ ἡλωζώντανη τῆς σημερινῆς θέσης τῆς φυλῆς καθενὸς ἀπὸ τοὺς ποιητὰδες αὐτοὺς. Μὲ τὸ νὰ θελήσουμε λοιπὸν ἐμεῖς νὰ τοὺς μιμηθοῦμε, δὲ μιμούμαστε τὴν τέχνη τους· ζητάμε τὴν ψυχὴ τους νὰ μιμηθοῦμε. Μὰ εἶναι φυσικὸ αὐτό; Μπορεῖ νὰ γεννηθῇ τίποτα σωστό, ἀφοῦ ἡ ἴδια ἡ φύση δὲ θὰ τὸ παραδεχτῇ γιὰ νόμιμο δημιούργημα; Καὶ στὸν τρόπον αὐτὸν τῆς μίμησης ἐγώ

βλέπω κα' ἕνα ἄλλο ἀκόμα· τὴν ἀδυναμία τους νὰ πλάσουν κάτι ἀληθινὸ καὶ τὴν περιφρόνηση πρὸς τὴ φυλὴ τους. Κανείς δὲ μπορεῖ νὰ ρηθῇ ὅτι ἡ φυλὴ μας ἔχει μεγάλη ἠθικὴ δύναμη, ποῦ πολλὲς φορές τὴν ξεφανέρωσεν· ἔχει ὅμως καὶ μεγαλύτερη ποῦ δὲν ξεφανερώθηκεν ἀκόμα, ἐπειδὴ μόλις τώρα ξαναμπαίνει σὲ καινούργιο δρόμο ζωῆς. Ἀντὶς λοιπὸν νὰ πασιζοῦμε, ὅσο μᾶς εἶναι βολετό, πὼς νὰ δείξουμε τὴν ἠθικὴ αὐτὴ δύναμη, ἐρχονται οἱ τέτιοι πνευματικοὶ τάχατες ὁδηγοὶ νὰ μᾶς ρίξουνε σὲ κύκλο ποῦ τὰ γύρω του εἶναι πηγὲς ἀπὸ πνιγερὰ ἀναδοσίματα. Μᾶς δείχνουν τὸ δρόμο τοῦ γλήγορου καὶ θεληματικοῦ πνευματικοῦ θανάτου. Μὰ ἂν θέλουν αὐτοὶ ἄς πεθάνουν· κανένας δὲν τοὺς ἐμποδίζει. Ἐμεῖς ὅμως θέλουμε νὰ ζήσουμε καὶ τὴ ζωὴ τήνε βρίσκουμε στὴν κρυμμένη ἠθικὴ δύναμη τῆς φυλῆς μας.

(ἀκολουθεῖ)

ΗΜ. Π. ΒΟΥΤΣΙΡΙΑΝ

ΕΡΓΑ ΚΑΙ ΗΜΕΡΑΙ

ΟΙ ΡΑΜΠΑΓΑΔΕΣ

Τὸ σπουδαιότερο πολιτικὸ γεγονός τῆς περασμένης βδομάδας εἶναι ἡ πολυσήμενη δόλωση τοῦ κ. Γ. Φιλάρετου πὼς ἀποσύρει τὴν ἐμπιστοσύνη του ἀπὸ τὴ «Μεταρρύθμιση» γιὰ λόγους πατριωτικούς. Ὁ κ. Φιλάρετος εἶναι πατριώτης μὲ δημοσιογραφικὴ πατέντα. Εἶναι δηλ. ἀπὸ τοὺς ἐπιτήδειους ἐκείνους ποῦ ἴδρωσαν ἀνεβοκατεβαίνοντας τὰ δημοσιογραφικὰ γραφεῖα ὅσο νὰν τὰ καταφέρουν νάναηρυχτοῦν ἀπὸ τίς ἐφημερίδες πατριώτες. Καὶ τὰ κατάφερε μιὰ χαρὰ καὶ ὁ κ. Φιλάρετος.

Ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ μακαρίτη «Ραμπαγᾶ» τονὲ θυμούμαστε ἀκόμα. Ὁ «ἀδελφὸς Φιλάρετος» ἔγραφε κάθε τόσο ὁ «Ραμπαγᾶς». Ὁ «ἀγνὸς δημοκράτης Φιλάρετος», ὁ «ἀδόλος καὶ ἀμωμος Φιλάρετος», ὁ «πατριωτικώτατος Φιλάρετος» καὶ τόσα ἄλλα ἀπαντοῦσε κανένας ταχτικὰ σὲ κάθε φύλλο τοῦ «Ραμπαγᾶ». Γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ἴσως καὶ σήμερα, ὁ κ. Φιλάρετος εἴτανε δημοκράτης. Μιὰ φορὰ μόνο τοῦτυχε νὰ εἶναι μοναρχικός, ὅταν ἐγίνε Ὑπουργός,

μὰ αὐτὸ δὲν ἔχει σημασία. Τὸ λέει καὶ τὸ τραγοῦδι τοῦ Ραμπαγᾶ:

Σκύλος ποῦ γαυρίζει
δὲω ἀπ' τὴν Ἀθήν,
ποῦ τὰ δόντια τρίζει
καὶ σὲ ἀπειλεῖ,

ποῦ γρινιάζει, στρέφει,
σὲν τὸν κυνηγᾷ
καὶ ἂν τὰνοίξεις γλήφει,
νὰ ὁ Ραμπαγᾶς.

Ἄλλους Ραμπαγᾶδες εἶχε στὸ νοῦ του ὁ μακαρίτης Τριαντάφυλλος ὅτα σκάρωνε τὸ περίφημο αὐτὸ τραγοῦδι του, μὰ δὲν εἶναι δύσκολο νὰ παραδεχτῇ κανένας πὼς τὸ τραγοῦδι αὐτὸ μπορούσε νάναὶ ἀφιερωμένο καὶ στὸν κ. Φιλάρετο. Δημοκράτης, βλέπετε, ὁ ἄνθρωπος, καὶ Ἀθηναῖος δημοκράτης μάλιστα, ποῦ λίγο πολὺ μοιάζει πάντα μὲ Ραμπαγᾶ.

Ἄς εἶναι. Ὅ,τι καὶ ἂν πεῖ κανένας, ὁ κ. Φιλάρετος εἶναι καὶ μένει πατριώτης, ἀπὸ τοὺς λίγους διαλεχτοὺς μάλιστα, ποῦ ἂν τοὺς ρωτήσεις ἀγιατὶ τρῶς; δὲν τὸχουνε τίποτα νὰ σ' ἀπαντήσουν:

— «Τρῶω, ἀδερφέ, γιὰ τὸ χατήρι τῆς πατρίδας!.. Πρέπει νὰ τρῶε κανένας γιὰ νὰ ζεῖ, ἀφοῦ ἡ πατρίδα ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ στομάχια γιομᾶτα!..

Νὰ σὰς δηγηθῶμε καὶ κάτι νόστιμο. Ὅτα γράφαμε στὴν «Ἐστία» τὰ «Φαινόμενα καὶ Πράγματα», ὁ κ. Φιλάρετος λιγονότανε μπροστὰ μας. Στὸ δρόμο, στὸ γραφεῖο, στὸ θεάτρο, ὅπου καὶ μᾶς ἀπαντοῦσε, ὕστερ' ἀπὸ τὸ χαιρετισμὸ ἀρχίζε τίς στερεότυπες αὐτὲς λιγομάρες:

— Δὲν ξέρεις, φίλτατε! Ἄ δὲ διαβάσω κάθε βράδι τὰ «Φαινόμενα» θαρρῶ πὼς κάτι μοῦ λείπει. Μοῦ θυμίζετε τὸ Ζούλ Σιμόν, τὸ Σαρσαί...

— Παρκαλῶ...

— Ἄ, τόση μετριοφροσύνη δὲ χρειάζεται... Ἡ ἀξία σας... ὁ χαραχτήρας σας... Ἡ πέννα σας...

Ἡ «Ἐστία» εἶχε ἀρκετὴ κυκλοφορία καὶ ὁ κ. Φιλάρετος λογάριζε πὼς μὲ τὴν κυκλοφορίαν τῆς «Ἐστίας» μπορούσε ἀξιόλογα νὰ κυκλοφορήσῃ καὶ ὁ πατριωτισμὸς του. Καὶ νὰ τί τοῦ θυμίζε τὸ Ζούλ Σιμόν καὶ τὸ Σαρσαί.

Ὅτα βγάλαμε τὸ «Νουμᾶ» κατόπι, σκεφτήκαμε πὼς ἔχουμε ὑποχρέωση νὰ τοῦ στείλουμε τὸ φύλλο. Νὰ χάσει ὁ ἄνθρωπος τὸ Ζούλ Σιμόν του καὶ τὸ Σαρσαί του, ἔτσι, δίχως λόγο!.. Ὁ κ. Φι-

του κα' ἐθυμήθηκε τὴν Καμπάσπη καὶ τὴν ἐφώνασε.

«Πὼς» εἶπε ὁ Διονυσόδωρος μὲ βραχνὴ φωνὴ καὶ μὲ σκοτεινὸ βλέφαρο αἰδῶ εἶνε ἡ ἀδερφή μου; Ἔτσι καταφρονιέται καὶ κείνη ἀπὸ ἀγκαλιὰ σ' ἀγκαλιὰ; Ὡ Θεοὶ προστάτες τῆς Θήβας, ὦ ἄδικες μοῖρες τῆς Ἑλλάδας!»

Καὶ τώρα ἀπὸ μίαν πόρτα ποῦ εἶδνε στὸ γυναικωνίτη ἐφανίστηκε ἡ Καμπάσπη, ντυμένη μὲ σκουτιὰ ἐλέφτερης γυναικός, τρέμοντας ἀπὸ συγκίνηση καὶ μὲ χαμόγελο εὐτυχίας στὰ χεῖλια. Ἦθελε νὰ ριχτεῖ στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ ἀδερφοῦ της. Μὰ ἴσταμάτησε παγωμένη· τὰ μάτια της ἐπλημμύρισαν δάκρυα, καθὼς ἀναντράνιζε τὴν ἀχνισμένην ὄψη τοῦ ἀδερφοῦ της, τὸ σκοτεινὸ καὶ βαθύ ἀνάβλεμά του. Μ' ἀδιήγητη γλυκάδα στὴ φωνή, ἐπρόφερε ταπεινά: — «Διονυσόδωρε, δύστυχε γέ τῆς μάνας».

Ὁ Θεβαῖος ἐσυγκινήθηκε. — «Ποιὸς τὸλεγε» εἶπε σκόνοντας μ' ἐμφαση τὸ χέρι, ἀδιάφορος γιὰ τοὺς ἄλλους ποῦ ἄκουαν «ποιὸς τὸλεγε πὼς ἡ γενιά τοῦ Κάδμου, τὸ στόλισμα τῆς Ἑλλάδας, θὰ ὑπόφερε τέτοιον κατατρεμὸ; Σὰν πρόστυχη ἐταῖρα, Καμπάσπη, ἀλλάξεις ἀγκαλιὰ, βρίσκοντας ἀκόμα γλύκα στὴ ζωὴ, ποῦ γιὰ σένα δὲν ἔχει παρὰ ντροπιᾶσματα. Γιατὶ στὸ Γρανικὸ δὲ σ' ἐσκότωσα μὲ κείνο τὸ μαχαίρι; — Ἄχ, γιατί ἔλπιζα πὼς ἐμέλλε

νὰ γδικήσεις ἡ ἴδια τὴν τιμὴ σου, νὰ γδικήσεις τὴ ρεπισμένη Θέβα, τὴ σκλαβιά τῆς Ἑλλάδας, σκοτώνοντας τὸ μισημένον τύραννο. Μὰ δὲν ἐτόλμησες!.. Καὶ ἀκούοντας ὁ ἴδιος τὰ βροντερά του λόγια ἀναφτε· καὶ μὲ βραχνότερη φωνὴ καὶ μὲ σοβαρώτατο πρόσωπο ἔακολούθησε: — «Ὡς καὶ γὼ ζῶ, ὡς καὶ γὼ σκλάβος εἶμαι· καὶ τὰ κρέατά μου εἶνε σημαδεμένα ἀπὸ τὰ σκοινιά καὶ ἀπὸ τὰ μαστίγια, μὰ ἡ ψυχὴ μου εἶνε ἐλέφτερη καὶ ἀνυπότακτη· τὸνεῖρό μου εἶνε ἡ ἰγδικήση καὶ ἡ ἀποστασία. Γιὰ τοῦτο ζῶ. Κ' ἕνα δαυμόνιο μιλεῖ μέσα μου καὶ μοῦ λέει πὼς εἶνε τρανὴ ἡ τύχη μου καὶ μεγάλη, πὼς οἱ σύγχρονοί μου εἶνε ἀδύναμοι μοναχοὶ τους, πὼς θάμαι τὸ βόθηιο τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ὁ ἰγδικητὴς του· γιὰ τοῦτο ἐλπίζω. Οἱ μηχανές μου θὰ δουλέψουν μίαν μέρα, καὶ οἱ μυριάδες βάρβαροι, ποῦ ἐπάτησαν τὴν πατρίδα μου θ' ἀφανιστοῦν ἀπὸ τὸ χέρι μου. Μὰ ἡ ἴδια ποῦ βρίσκεις τὴ δύναμη;

Ἡ Καμπάσπη ἐκλαίγε τρομαγμένη κα' ἐκοίταζε τὸν Ἀπελλῆ παρακαλῶντας μὲ τὰ λευκότατα χεῖρα της. Ἐδιψοῦσε νὰ ὀρμήσει στὸν τράχηλο τοῦ ἀδερφοῦ της, μὰ ἡ μεγαλόπρεπη μιλιὰ του, ἡ τραγικὴ του στάση, ἡ γιορτάσιμη ἐμφαση τὴν ἐμπόδιζε. Μία στιγμὴ ἔμεινε ἀμίλητη παραμονεύοντας τὰ χεῖλια τοῦ ζωγράφου, ποῦ σαστισμένος ἐκοίταζε τὴν

καινούρια τιτανικὴν ὡμορφίαν τοῦ Θεβαίου, τὸ κάλλος τῆς ἡρώικης ψυχῆς, τίς φωτεινὲς σπινθὲς τῶν ματιῶν του, καὶ στὸ τέλος εἶπε μὲ τρυφερότητα: — «Γιὰ νὰ σ' ἐλεφτερώσει, σ' ἀγόρασε ὁ Ἀπελλῆς, ὁ κύριός μου ὁ γλύκος».

Μ' ἀδιήγητη πίκρα ὁ Διονυσόδωρος ἔφερε τρογύρου τὸ βλέμμα, ἐκοίταξε τὴν ἀδερφή του κα' ἐπειτα τὸ ζωγράφου ρωτώντας, κα' ἀφοῦ τοῦτος δὲν τοῦ ἀπολογιότου ἀμέσως, εἶπε, κάνοντας μορφασμὸ περιφρόνησης:

«Μὲ θέλεις γιὰ πρότυπο. Δὲ θὰ σταθῶ ἡ ψυχὴ μου εἶνε ἐλέφτερη· σκότωσέ με καλλίτερα».

«Ἐλεφτέρωσέ τον» εἶπε ἡ Καμπάσπη πέφτοντας στοῦ ζωγράφου τὰ πόδια καὶ βρέχοντας τὴ γῆς μὲ δάκρυα πολλὰ.

Κ' ἐτώπασαν ὅλοι. Κ' οἱ χρωματοτρίφτες ἀφῆκαν τὸ ἔργο τους κα' ἐκοίταζαν σαστισμένοι. Καὶ στὴν ἡσυχία, ποῦ ὁλομεμῆς ἐβασίλεψε, δὲν ἀκούοῦν παρὰ ὁ βροντερὸς ἀνασασμὸς τοῦ θυμωμένου σκλάβου, ποῦ ὁλόρθος καὶ ἀκίνητος, παρόμοιος σ' ἀγαλμα, ἐκοίταζε ψηλὰ ρίχνοντας κεραυνούς ἀπὸ τὸ βλέμμα του, καὶ τὸ λυγρὸ τοῦ παράπονου τῆς Καμπάσπης, ἐνῶ ὁ ζωγράφος μὲ καινούρια συγκίνηση στὲς φλέβες ἐτήραζε τὸν ὑπέρκλο σκλάβο, ἐθαύμαζε, ἐποθοῦσε καινούρια τέρατα τῆς τέχνης